

ประชาชนกับประชาธิปไตย

THE MATTER OF THE PEOPLE AND DEMOCRACY

พระณัฐพงษ์ ญาณเมธี (ไกรเทพ)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

มะลิ ทิพย์ประจง

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เพชรบุรี

บทคัดย่อ

ประชาธิปไตย เป็นระบบการปกครองรูปแบบหนึ่ง ซึ่งประชาชนหรือพลเมืองที่อาศัยอยู่ในรัฐหรือประเทศนั้น ประชาชนจะเป็นผู้เลือกผู้ปกครองขึ้นมาทำหน้าที่เป็นผู้นำออกกฎหมาย ทั้งนี้ประชาชนมีสิทธิในการใช้อำนาจของตนเองหรือผ่านผู้แทนที่ตนเลือกขึ้นเป็นผู้นำ ซึ่งการคัดสรรตัวแทนขึ้นเป็นผู้นำมีหลายวิธี ทั้งเลือกจากความสามารถ เลือกด้วยอายุ เลือกด้วยทักษะเฉพาะของบุคคล แต่ทั้งหมดต้องดำเนินภายใต้การเลือกตั้งด้วยเสียงส่วนมาก จึงเรียกได้ว่าเป็นการเลือกในรูปแบบประชาธิปไตย นอกจากการเลือกตั้งแล้ว ความคิดที่เป็นรากฐานของประชาธิปไตย ได้แก่ เสรีภาพในการชุมนุมและการพูด การไม่แบ่งแยกและความเสมอภาค สิทธิพลเมือง ความยินยอม สิทธิในการมีชีวิตและสิทธิฝ่ายข้างน้อย นอกจากนี้ประชาธิปไตยยังทำให้ทุกฝ่ายตระหนักถึงผลประโยชน์ของตนและแบ่งอำนาจจากกลุ่มคนมาเป็นชุดกฎเกณฑ์แทนการสร้างหรือส่งเสริมระบอบประชาธิปไตยให้แข็งแกร่งไม่ควรหมายถึงเพียงแค่การสร้างระบบสถาบันขึ้นมาชุดหนึ่ง หรือการสร้างระบบนิติรัฐและรัฐบาลที่มีประสิทธิภาพขึ้นมาเท่านั้น หากแต่ต้องบ่มเพาะวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยให้ฝังรากลึกลงในตัวของพลเมืองแต่ละคนด้วย โดยผ่านเครือข่ายของกลุ่ม องค์กร สมาคม และสถาบันทางสังคมต่าง ๆ เพราะฉะนั้นประเทศที่มีการบ่มเพาะวัฒนธรรมทางการเมืองแบบพลเมืองน้อยเนื่องจากการเปลี่ยนผ่านจากระบอบเผด็จการไปสู่ประชาธิปไตยอย่างรวดเร็วย่อมมีปัญหาในการรักษาระบอบประชาธิปไตย ทั้งนี้ประวัติศาสตร์ไทยมักระบุว่าบุคคลกลุ่มที่นำความคิดประชาธิปไตยมายังประเทศไทยได้แก่คณะราษฎร โดยเฉพาะแกนนำซึ่งเป็นกลุ่มนักเรียนนอกที่ศึกษาอยู่ในอังกฤษและฝรั่งเศส แต่ก็มีหลักฐานแสดงว่าผู้ซึ่งแสดงความเห็นเกี่ยวกับการมีรัฐธรรมนูญและสถาปนาผู้แทนราษฎรก่อนพวกคณะราษฎร

คำสำคัญ: พลเมือง, ประชาชน, ประชาธิปไตย

Abstract

Democracy is a form of government in which Citizens or citizens residing in that state or country choose their rulers to act as leaders of the legislation. People have the right to exercise their power or, through their representatives, to take the lead. There are several methods for selecting representatives to become leaders. Both choose from the abilities Choose by age Choose with a specific skill of the person. But it all has to be done under the majority of the vote. It can be called a democratic choice. In addition to the election, the ideas that underpin democracy are freedom of assembly and speech. Inclusion and equality, civil rights, consent, right to life, and minority rights, democracy also makes all parties aware of their interests. It divides power from people into a set of rules rather than building or promoting democracy. Strengthening should not just mean building up a batch of institutional systems. or the creation of a compelling state and government legal system, But the democratic way of life must be cultivated intensely within the individual citizenry. Through networks of organizations, associations, and social institutions, countries that have developed a less civic-like political culture due to the rapid transition from dictatorship to democracy will have problems maintaining democracy. However, Thai history often indicates that the people who brought democracy to Thailand were the people of the people. Especially the leaders who are outside students studying in England and France. But there is evidence that those who comment on the constitution And the House of Representatives before the House of Representatives.

Keywords: Citizen, People, Democracy

บทนำ

การส่งเสริมประชาธิปไตยเพื่อให้เกิดการพัฒนาประชาธิปไตย นับได้ว่า มีความสำคัญต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชน ไม่ว่าประเทศนั้นจะปกครองประเทศในรูปแบบใดก็ตาม สำหรับประเทศไทยก็ได้ตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาประชาธิปไตย (ทิพย์พาพร ตันติสุนทร, 2557) ว่าจะอย่างไรให้มีเสถียรภาพ มีความสงบเรียบร้อยไม่มีความขัดแย้งเกิดขึ้นตามข้อเท็จจริงการปกครองระบอบประชาธิปไตยของไทย เป็นการปกครองที่ไทยรับเอามาจากประเทศตะวันตก แม้ว่าการปกครองระบอบนี้จะเป็นที่นิยมกันทั่วไปในนานาอารยประเทศ แต่การปกครองระบอบดังกล่าวก็ยังไม่สามารถประสานเข้ากันได้ดีกับวิถีชีวิตคนไทยอย่างสนิทแนบแน่นนักอาจกล่าวได้ว่าคนไทยส่วนใหญ่โดยเฉพาะประชาชนในท้องถิ่น ชนบทยังไม่มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย หรือมีวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ทั้งนี้เป็นเพราะมีเงื่อนไขสำคัญที่เกี่ยวข้องหลายประการ อันเป็นอุปสรรคสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาประชาธิปไตยไทย (ธัญธัช วิภัติภูมิประเทศ, 2556) อีกทั้งลักษณะพฤติกรรมและวัฒนธรรมทางการเมืองไทยนั้น มีเนื้อหาสาระแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงกับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยในโลกตะวันตก เห็นได้จากประเทศไทยได้มีการพัฒนาการเมืองการปกครองประชาธิปไตยมาตลอด แต่เมื่อเรามองถึงการส่งเสริมประชาธิปไตยมาจนถึงปัจจุบันก็ยังไม่สามารถบอกได้ว่าเป็นแนวทางสู่การพัฒนาประชาธิปไตยที่ชัดเจนมากนัก

ในอดีตประชาธิปไตยของไทยไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร อันเนื่องจากผู้ปกครองหรือผู้นำการเมืองไทยมักเน้นส่งเสริมการพัฒนาประชาธิปไตย โดยการพัฒนาสถาบันทางการเมืองแต่เพียงอย่างเดียว คือการร่างรัฐธรรมนูญ การพัฒนาความเข้มแข็งพรรคการเมือง การกระจายอำนาจระหว่างสถาบันการเมือง และการพัฒนาองค์กรอิสระขึ้นมาควบคุมตรวจสอบการใช้อำนาจของสถาบันทางการเมืองต่าง ๆ แต่ละเลยการพัฒนาปัจจัยด้านการสร้างที่มีความเป็นภาวะผู้นำหรือมีความเป็นพลเมือง อันเป็นแบบแผนความคิดความเชื่อทัศนคติ ค่านิยม และพฤติกรรมทางการเมืองในสังคมประชาธิปไตยที่ต้องการ เราจึงอาจกล่าวได้ว่าการเมืองแบบประชาธิปไตยของไทยสนใจแต่เพียง รูปแบบหรือโครงสร้างทางการเมืองมากกว่าส่วนที่เป็นเนื้อหาสาระอันได้แก่ ปรัชญาพื้นฐานอุดมการณ์ และจิตวิญญาณของประชาธิปไตยที่แท้จริง (ปริญา เทวานฤมิตรกุล, 2555)

กล่าวคือ การสร้างหรือส่งเสริมระบอบประชาธิปไตยให้แข็งแรงไม่ควรหมายถึงเพียงแค่การสร้างระบบสถาบันขึ้นมาชุดหนึ่ง หรือการสร้างระบบนิติรัฐและรัฐบาลที่มี

ประสิทธิภาพขึ้นมาเท่านั้น หากแต่ต้องบ่มเพาะวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยให้ฝังรากลึกลงในตัวของพลเมืองแต่ละคนด้วย โดยผ่านเครือข่ายของกลุ่ม องค์กร สมาคม และสถาบันทางสังคมต่าง ๆ เพราะฉะนั้นประเทศที่มีการบ่มเพาะวัฒนธรรมทางการเมืองแบบพลเมืองน้อยเนื่องจากการเปลี่ยนผ่านจากระบอบเผด็จการไปสู่ประชาธิปไตยอย่างรวดเร็วย่อมมีปัญหาในการรักษาระบอบประชาธิปไตยไว้ได้เป็นอย่างมาก

การพัฒนาการเมืองเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ การพัฒนาการเมืองจึงหมายถึงผลที่เกิดจากการกระทำระหว่างองค์ประกอบทางการเมืองซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากสิ่งเดิม ๆ ไปสู่สิ่งใหม่ ๆ ซึ่งมีหลายองค์ประกอบที่กระทำร่วมกันทั้งประชาชน สังคมการเมือง (วรากรณ์ สามโกเศศ, 2554) หลักการหรือระเบียบกลไกหรือเครื่องมือของรัฐ สังคมเศรษฐกิจการตลาดแบบเสรี ซึ่งในบรรดาทั้ง 5 องค์ประกอบนี้ประชาชนมีส่วนสำคัญที่สุด ทั้งนี้เพราะประชาชนภายในรัฐจะเป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองหรือรัฐธรรมนูญได้ การพัฒนาทางการเมืองจึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญเบื้องต้นต่อประชาชนที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญคือการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทางการเมือง (Political Culture) ที่เป็นการกระทำร่วมกันของประชาชนที่เห็นพฤติกรรมร่วมกันอย่างชัดเจนและวัฒนธรรมการเมืองนี้จะนำไปสู่การสร้างเสถียรภาพทางการเมือง (Political Stability) ซึ่งเสถียรภาพทางการเมืองของรัฐนั้นเป็นเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาทางการเมือง และในสังคมประชาธิปไตยนั้น การที่จะทำให้เสถียรภาพทางการเมืองของรัฐเกิดขึ้นได้อย่างยั่งยืนก็คือการสร้างความเป็นประชาธิปไตย (Democratization) ในระดับปัจเจกบุคคล คือ ความเป็นพลเมืองนั่นเอง ความเป็นพลเมือง เป็นคุณสมบัติสำคัญในการพัฒนาประชาธิปไตย ประชาธิปไตยจะประสบความสำเร็จได้ประชาชนในประเทศต้องมีจิตสำนึกในความเป็นพลเมือง (สถาบันพระปกเกล้า, 2559) ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญขององค์ประกอบหนึ่งด้วยประเทศไทยไม่ประสบความสำเร็จและพบกับความล้มเหลวของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย โดยสามารถดูจากการเกิดรัฐประหารและการยกเลิกรัฐธรรมนูญหลายต่อหลายครั้ง และยังประสบกับความแตกแยกทางการเมืองอย่างรุนแรง รวมทั้งเกิดเหตุการณ์นองเลือดหลายครั้งในช่วงปี พ.ศ. 2551 - 2553 ขณะที่ประชาธิปไตยที่ประสบความสำเร็จในต่างประเทศ แต่ประชาธิปไตยกลับล้มเหลวในประเทศไทย สาเหตุของความล้มเหลว มีหลายประการ แต่สาเหตุสำคัญสาเหตุหนึ่ง คือ คนไทยไม่มีความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งความเป็นพลเมืองมีความสำคัญต่อการพัฒนาประชาธิปไตย ประชาธิปไตยจะประสบความสำเร็จได้ ไม่ใช่เพียงมีรัฐธรรมนูญที่ดีเท่านั้น แต่ประชาชนจะต้องมี

ความเป็น “พลเมือง” ตามระบอบประชาธิปไตยด้วย ในระบอบประชาธิปไตยนั้นหากมีรัฐธรรมนูญที่ดี แต่คนใช้รัฐธรรมนูญไม่เป็นหรือไม่เคารพรัฐธรรมนูญก็จะทำให้เกิดปัญหาในที่สุดหลายประเทศที่เป็นต้นแบบทางประชาธิปไตยได้แก้ไขปัญหาดังกล่าวโดย การพัฒนาประชาชนในประเทศให้มีความเป็นพลเมือง เพื่อให้การปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยประสบความสำเร็จได้ (วรการณ สามโกเศศ, 2554) “ความเป็นพลเมือง” ของระบอบประชาธิปไตย ประกอบด้วยลักษณะ 6 ประการ คือ 1) การรับผิดชอบตนเองและพึ่งตนเองได้ 2) เคารพสิทธิของผู้อื่น 3) เคารพความแตกต่าง 4) เคารพความเสมอภาค 5) เคารพกติกา 6) รับผิดชอบต่อสังคมและส่วนรวมการพัฒนาประชาชนในประเทศให้มีความเป็นพลเมืองเพื่อให้การปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยประสบความสำเร็จได้ แต่ในทางกลับกันอาจเกิดความล้มเหลวของประชาธิปไตยหากไม่มีพลเมือง ประเทศที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยที่ไม่ได้ทำให้ประชาชนเป็นพลเมืองหรือไม่มีการจัด “การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง” ประชาธิปไตยก็จะล้มเหลวและเต็มไปด้วยอุปสรรค การพัฒนาความเป็นพลเมืองมีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อสังคมไทยในปัจจุบันเพราะความเจริญก้าวหน้าทางวิชาการมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม (ปริญญญา เทวานฤมิตรกุล, 2555) จึงมีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาคนไทยให้มีความรู้มีคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ตามวิถีประชาธิปไตย สังคมประชาธิปไตยจะดำรงอยู่ได้ถ้าทุกคนมีความซื่อสัตย์สุจริต มีการยอมรับในความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยอาศัยสถานศึกษาเพราะสถานศึกษาเป็นสถาบันทางสังคมที่จะช่วยพัฒนาให้คนมีความเป็นพลเมือง โดยทั่วไปการให้ความสำคัญกับการพัฒนาเด็กและเยาวชนของชาติให้มีความเป็นพลเมือง และมีความสามารถที่จะปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมได้นั้นจำเป็นต้องมีสถาบันครอบครัว การศึกษา ศาสนา เข้ามาร่วมประสานงานร่วมมือกันเพื่อปลูกฝังให้เด็กและเยาวชนได้มีความรู้คู่คุณธรรม คือการเป็นคนเก่งและเป็นคนดีควบคู่กันไปเพราะหากเด็กและเยาวชนของประเทศมีความรู้ ความสามารถ แต่ขาดการประพฤติตนที่ดีในการดำเนินชีวิตในสังคม (คณะกรรมการการยกย่องรัฐธรรมนูญ, 2558) เด็กและเยาวชนเหล่านี้ก็อาจสร้างความเสียหายหรือเป็นบุคคลที่อันตรายต่อสังคมและประเทศชาติได้ ฉะนั้นการปลูกฝังให้เด็กและเยาวชนมีทั้งความคิดและการประพฤติตนให้มีความเป็นพลเมือง เป็นพลเมืองดีของสังคม จึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้แก่เด็กและเยาวชนนั้น มีองค์ประกอบต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ประกอบด้วย บิดามารดา บ้านหรือสถาบันครอบครัว ญาติผู้ใหญ่ และสมาชิกอื่น ๆ ในครอบครัว เพื่อน ๆ ของเด็ก พระสงฆ์หรือผู้นำคุณธรรมและจริยธรรมในหมู่บ้านตำบล อำเภอ หรือท้องถิ่นที่เด็กหรือนักเรียนอยู่ สื่อสารมวลชนในรูปแบบต่าง ๆ โรงเรียน

หรือสถานศึกษาองค์กรสังคมสงเคราะห์และสมาคมบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ (กลุ่มงานประธานรัฐสภา สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2558) และหน่วยงานของรัฐและเอกชนในประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศเยอรมนีจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง (Civic Education) ขึ้นและประสบความสำเร็จในการสร้างพลเมือง จนเป็นตัวอย่างให้ประเทศต่าง ๆ และปัจจุบันการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองกลายเป็นความสำเร็จในการปกครองประชาธิปไตยของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ส่วนในประเทศไทยนั้น สถาบันการศึกษาและหน่วยงานภาครัฐต่าง ๆ ได้มีการสนับสนุนและจัดทำหลักสูตรเพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองให้แก่ เยาวชน นักเรียน เป็นสถานศึกษาหนึ่งที่มีบทบาทในการจัดการศึกษาในระดับอุดมศึกษาเป็นหน่วยงานภาครัฐที่รับผิดชอบดูแลการจัดการศึกษาของชาติ ดังนั้นการเรียนรู้ด้านพลเมืองยุคของการเปลี่ยนแปลงของโลก จึงเป็นอีกหน้าที่หนึ่งที่สถาบันการศึกษาเช่นมหาวิทยาลัยจะต้องส่งเสริมและเพิ่มเติมนกิจกรรมที่ทำให้ นักศึกษามีความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์ของประเทศ และของพลโลกต่อไป จากเหตุผลดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยเพื่อเทียบเคียงคุณลักษณะความเป็นพลเมืองที่ประเทศต้องการซึ่งจะช่วยให้มีข้อมูลพื้นฐานในทางวิชาการสำหรับการประกอบการพิจารณาหาแนวทางหรือข้อเสนอแนะในการพัฒนาและปรับปรุงหลักสูตรหรือการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองแก่นักศึกษาให้เหมาะสมต่อไป (กลุ่มงานผลิตเอกสาร สำนักประชาสัมพันธ์, 2556)

ดังนั้น ผู้ที่มีลักษณะความเป็นพลเมือง จำเป็นต้องบ่มเพาะวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย ให้ฝังรากลึกลงในตัวของแต่ละคนด้วย โดยเฉพาะการพัฒนากระบวนทัศน์ใหม่ จากทัศนคติแบบเดิม ๆ และเหมือน ๆ กัน มาสู่ทัศนคติการแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ ปรับใช้อย่างสร้างสรรค์ ทัศนคติแบบนี้จะมีส่วนในการมองเห็นภาพได้ชัดเจนมากขึ้นในลักษณะด้านการส่งเสริมประชาธิปไตย ด้วยเหตุที่การปกครองระบอบประชาธิปไตยเป็นการปกครองตนเองมิใช่เป็นการปกครองอันเกิดจากคำสั่งเบียดเบียนคือ การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครอง (กลุ่มงานผลิตเอกสาร สำนักประชาสัมพันธ์, 2555) สอดคล้องกับการปกครองส่วนท้องถิ่น ที่ถือเป็นรากฐานที่สำคัญของการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย เพราะการปกครองท้องถิ่นจะเป็นสถาบันฝึกสอนการเมืองการปกครองให้แก่ประชาชน ให้ประชาชนรู้สึกว่าตนมีความเกี่ยวพันกับส่วนได้ส่วนเสียในการปกครอง เกิดความรับผิดชอบ และวางแผนต่อประโยชน์อันพึงมีต่อท้องถิ่นที่ตนอยู่อาศัย อันจะนำมาซึ่งความเลื่อมใสศรัทธาในระบอบการปกครองประชาธิปไตยในที่สุดจึงเป็นหน้าที่และความรับผิดชอบของประชาชนที่จะต้องมีลักษณะพิเศษ

ที่ควรมีความเป็นพลเมือง อีกทั้งในการส่งเสริมประชาธิปไตยนั้น ถือว่าความเป็นพลเมืองมีส่วนสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะความเป็นพลเมืองเป็นสิ่งที่สำคัญที่นำไปสู่การส่งเสริมให้ประชาธิปไตยมีความมั่นคง โดยเฉพาะ ระบอบประชาธิปไตยในท้องถิ่นการเมืองไทยคงจะประสบความสำเร็จไปไม่ได้เลย หากขาดพลเมือง ที่มีจิตวิญญาณและมีความศรัทธาต่อวิถีการดำเนินชีวิตแบบประชาธิปไตย ที่มีความเป็นพลเมืองนั่นเอง

อย่างไรก็ตาม ประชาชนที่มีความเป็นพลเมืองในท้องถิ่น มีความจำเป็นที่จะต้องมีการพัฒนาความเป็นพลเมืองให้เหมาะสมกับลักษณะของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อีกทั้งสร้างสำนึกความรับผิดชอบต่องานท้องถิ่นหรือชุมชน ประกอบกับประชาชนในท้องถิ่นในปัจจุบันส่วนใหญ่ยังคงดำรงชีวิตอยู่ตามรูปแบบของสังคมชนบท มีลักษณะที่มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย มีวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นที่เป็นของตนเอง ดังนั้นถ้าเรามองที่การพัฒนาประชาธิปไตยเดินหน้าไปได้ระดับไหนในสังคมนั้น หากเห็นว่าการมีความเป็นพลเมืองจะมีความสำคัญและมีผลต่อการส่งเสริมประชาธิปไตยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ นอกจากต้องสร้างจิตสำนึกทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยแล้ว ต้องพิจารณาถึงพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมดั้งเดิมของแต่ละสังคมด้วย โดยคำนึงถึงแนวคิดและความเชื่อพื้นฐานของคนในสังคมเป็นหลักด้วยการมองให้ชัดเจน โดยเฉพาะในประเด็นความแตกต่างทางสังคมและวัฒนธรรม น่าจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้แนวความคิดการปกครองในระบอบประชาธิปไตยตามรูปแบบและวิธีการของตะวันตกนั้นไม่พัฒนาไปเท่าที่ควรจะเป็น เพราะอาจจะมีบางสิ่งที่แตกต่างกับวิถีชีวิตของประชาชนไทยส่วนใหญ่อันมีพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานสำคัญอย่างหนึ่งของวัฒนธรรมไทยและของสังคมไทย

กล่าวคือ ในสังคมไทย พุทธศาสนามีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวพุทธในฐานะที่เป็นสถาบันหนึ่งของสังคมที่มีความสำคัญและเป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาติ เป็นที่มาและถ่ายทอดวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีของชาติไทยนั่นเอง (ภัทรพร เกษสังข์, 2549)

จากเหตุผลดังกล่าวเป็นแรงจูงใจให้ผู้ศึกษาวิจัยสนใจในเรื่อง “การศึกษาความเป็นพลเมืองเพื่อการส่งเสริมประชาธิปไตยในท้องถิ่น” เพราะการที่ความเป็นประชาธิปไตยจะมีมากน้อยขนาดไหน ขึ้นอยู่กับการที่ประชาชนจะมีความเป็นพลเมืองเพื่อการส่งเสริมประชาธิปไตยนั้นว่ามีลักษณะอย่างไร (ธเนศวร์ เจริญเมือง, 2548) โดยเฉพาะการทำความเข้าใจในคำสอนของพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับการเมืองการปกครองที่มีปฏิสัมพันธ์กัน

ระหว่างแนวความคิดตามคำสอนของพระพุทธศาสนากับแนวความคิดทางการเมือง การปกครองในระบอบประชาธิปไตย อีกทั้งการรับรู้ถึงระดับของความเป็นพลเมืองในระดับ ท้องถิ่นที่สามารถมองเห็นไปถึงการพัฒนาการทางการเมืองได้ดี

สังคมไทยในอดีตเป็นสังคมที่มีวิถีชีวิตความผูกพันกันในระบบเครือญาติอย่างใกล้ชิด ความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย รักความสงบอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ และรู้จักช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่ง กันและกัน มีความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณและญาติผู้ใหญ่ มีศาสนา ประเพณีและวัฒนธรรมที่ดี งามเป็นหลักในการดำเนินชีวิต แต่ในปัจจุบันสิ่งเหล่านี้ได้ลดน้อยลงไป คนไทยหันมา ให้ความสำคัญกับวัตถุและความทันสมัยทางด้านเทคโนโลยีเพิ่มมากขึ้น ความเสื่อมทาง ด้านศีลธรรมจึงเกิดขึ้นอย่างแพร่หลาย ส่งผลกระทบต่อสังคมไทยเป็นอย่างยิ่งก่อให้เกิดปัญหา ต่าง ๆ ตามมามากมาย (เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2548) และนับวันปัญหาดังกล่าวยิ่งมี ความรุนแรงมากขึ้น สิ่งหนึ่งที่จะช่วยทำให้สังคมไทยมีความสุขและมีสันติสุข คือ คนไทย ทุกคนต้องปฏิบัติตนเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย โดยจะต้องยึดมั่นในหลักศีลธรรมและ คุณธรรมของศาสนา มีหลักการทางประชาธิปไตยในการดำรงชีวิตปฏิบัติตนตามกฎหมายดำรง ตนเป็นประโยชน์ต่อสังคม (อนุก เหล่าธรรมทัศน์, 2543)

การสร้างความเป็นพลเมืองไม่ได้เฉพาะแต่การทำให้ประชาชนรู้ถึงสิทธิและหน้าที่ ที่ตนเองมีเท่านั้น แต่ต้องหันมาสนใจที่จะสร้างให้พลเมืองเกิดตระหนักถึงความรับผิดชอบ ต่อส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว และอยู่ร่วมกันอย่างสันติภาพ สันติสุข มีอิสระที่กระทำใด ๆ ภายใต้ ขอบเขตกฎหมายโดยไม่ล่วงละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น การปกครองในระบอบประชาธิปไตย จะประสบความสำเร็จได้นั้น จำเป็นจะต้องสร้าง “พลเมือง” ที่สามารถปกครองตนเองได้ ซึ่ง ทุกสังคมทุกประเทศต้องการเหมือนกัน และหากสังคมไทยมีประชาชนที่เป็นพลเมืองและเข้าใจ ในระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริงก็จะทำให้ประเทศพัฒนาก้าวหน้า และมีความมั่นคง อย่างยั่งยืน

ทฤษฎี

แนวคิดเกี่ยวกับพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย

หลังจากสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 พ.ศ. 2488 (ค.ศ. 1945) อุดมการณ์ค่ายเสรีนิยม นำโดยสหรัฐอเมริกากับอุดมการณ์ค่ายสังคมนิยม นำโดยสหภาพโซเวียตในเวลานั้น สร้างความตึงเครียดที่หาจุดบรรจบร่วมกัน กลายเป็นสงครามเย็น (Cold War System) แต่เมื่อ

ระบอบคอมมิวนิสต์ล่มสลายสิ้นสุดลงเมื่อปีพ.ศ. 2534 (ค.ศ. 1991) เกิดแนวคิดสังคมโลกสมัยใหม่ (New World Society) คือ สังคมยุคหลังสงครามเย็น (Post - ColdWar) เป็นสังคมที่มีลักษณะเปิดกว้าง มีการสร้างความสัมพันธ์แบบร่วมมือระหว่างกันเชื่อมโยงข้อมูลข่าวสารความรู้ (Information Societies) แบบโลกไร้พรมแดน เสมือนเป็นโลกเดียวกัน เรียกว่า “กระแสโลกาภิวัตน์” ก่อให้เกิดความแตกต่าง (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2559) และสร้างความขัดแย้งระหว่างกัน กระทบต่อสิทธิและความเสมอภาค ความเท่าเทียมแห่งความเป็นพลเมืองจึงเกิดแนวคิดการสร้างความเป็นพลเมืองเพื่อการอยู่ร่วมกัน

คำว่า “พลเมือง” ปรากฏมาตั้งแต่สมัยกรีกและมักเกี่ยวข้องกับอำนาจอธิปไตย (sovereignty) ของรัฐ (State) ซึ่งลักษณะรัฐสมัยใหม่ (Modern State) ที่ว่านี้ ต้องมีองค์ประกอบ 4 องค์ประกอบ คือ 1) ประชาชน 2) ดินแดนที่แน่นอน 3) รัฐบาล และ 4) อำนาจอธิปไตยสังคมจบจนกระทั่งในยุคหลังสงครามเย็น (Post - Cold War) ทำให้เกิดพลังพลเมืองในสังคมยุคใหม่ที่มีมิติความอิสระและเสรีภาพมากขึ้น บุคคลแต่ละคนสามารถแสดงพลังอธิปไตยในตนเองให้ประจักษ์แก่การดำรงชีวิตของตนเอง หรือเรียกว่า ความเป็นประชาธิปไตย นั้นหมายถึง ประชาชนมีความพร้อมจะปกป้องและเรียกร้องความเสมอภาคและยุติธรรมต่อการดำรงอยู่จนเกิดเป็นพลังแห่งความเป็นพลเมืองจนนำไปสู่ความเป็นชาตินิยม (Nationalism) สร้างเงื่อนไขเรียกร้องความเป็นตัวตน ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญในสังคมร่วมสมัย

เมื่อระบอบคอมมิวนิสต์ล่มสลายสิ้นสุดลงเมื่อปีพ.ศ. 2534 (ค.ศ. 1991) เราก็ต้องกล่าวขานสังคมยุคหลังสงครามเย็น (Post - Cold War) ที่สหรัฐอเมริกาก้าวขึ้นมาเป็นผู้โดดเด่นทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง มีความพยายามสร้างระเบียบโลกใหม่ จนทำให้เกิดระบบสังคมโลกสมัยใหม่ (New World Society) มีระเบียบโลกใหม่ที่เน้นความสำคัญ 5 ประการ

1. การเคารพสิทธิมนุษยชน
2. การปกครองระบอบประชาธิปไตย
3. การค้าเสรี
4. การรักษาสภาพแวดล้อม
5. การใช้หลักธรรมาภิบาล

แต่มุมมองของประเทศบางประเทศยังเห็นว่าแนวคิดดังกล่าวอาจเป็นช่องทางให้เกิดการแทรกแซงกิจการภายในของประเทศต่าง ๆ ได้ง่าย เช่น สาธารณรัฐประชาชนจีนประเทศญี่ปุ่น

และประเทศกลุ่มตะวันออกกลาง เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ความร่วมมือของสังคมยุคใหม่ก็ไม่ได้ปิดกั้นแต่กลับมีลักษณะเปิดกว้างพยายามสร้างความสัมพันธ์แบบร่วมมือระหว่างกันมากขึ้น โดยการใช้การพัฒนาสังคมสู่สังคมข้อมูลข่าวสารความรู้ (Information Societies) เปิดสังคมโลกให้ไร้พรมแดน เสมือนเป็นโลกเดียวกันหรือเรียกว่า “โลกาภิวัตน์” ปรากฏการณ์ดังที่กล่าว (วันชัย วัฒนศัพท์, 2542) ค่อนข้างนำไปสู่การกระทบกระทั่งอารมณ์และความรู้สึกของบุคคลและสังคมแต่ละสังคมได้โดยง่าย ก่อให้เกิดความความแตกต่างและสร้างความขัดแย้งระหว่างกัน กระทบต่อสิทธิและความเสมอภาค ความเท่าเทียมแห่งความเป็นมนุษย์อาจสร้างความขุ่นเคืองระหว่างกันได้ง่ายขึ้น ดังนั้น แนวคิดการสร้างความเป็นพลเมืองเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข จึงเป็นวิธีการที่องค์การสหประชาชาติให้ความสนใจมากขึ้นเพื่อทำให้การอยู่ร่วมกันมีความมั่นคงปลอดภัยและเป็นสุขต่อกัน สำหรับสังคมตะวันตกมีการศึกษาและให้ความสำคัญกับความเป็นพลเมืองเป็นอย่างมาก (วันชัย วัฒนศัพท์, 2542) และพลเมืองก็รู้จักบทบาทและหน้าที่ของตนเอง ภายใต้ขอบเขตของสิทธิและเสรีภาพที่กฎหมายกำหนดไว้อย่างชัดเจน และมีความก้าวหน้าเรื่อยมาจวบจนปัจจุบัน แต่ในสังคมตะวันออกให้ความสนใจเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองภายหลังยุคสิ้นสุดสงครามเย็น ที่ยังเคลือบแคลงด้วยความหวาดระแวงของอำนาจอธิปไตย โดยมีปัจจัยทางจิตสังคมและกระแสโลกาภิวัตน์เป็นตัวขับเคลื่อนให้เกิดความสนใจภายใต้สังคมประชาธิปไตยสมัยใหม่

การกล่าวขานถึง พลเมือง (Citizen) หรือความเป็นพลเมือง (Citizenship) ในยุคสังคมกรีกและโรมัน ถือเป็นต้นแบบประชาธิปไตยและมีพัฒนาความเป็นเมืองที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทำให้ประชาชนในรัฐมีความรู้ความเข้าใจสภาพการณ์ทางสังคมกว้างขวางมากขึ้น อันเป็นผลมาจากการติดต่อสื่อสารระหว่างกันทั้งทางสังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจการเมืองและการปกครอง ดังนั้น สังคมในศตวรรษที่ 21 ก็ยังมีผู้นำในรัฐต่าง ๆ หยิบยกเอา “ความเป็นพลเมือง” เป็นเครื่องมือพัฒนาการอยู่ (วิรัตน์ ศาสรีจันทร์, 2544) ร่วมกันและส่งเสริมให้ระบบการเมืองการปกครองจนก้าวไปสู่ความเป็นพลเมืองในสังคมประชาธิปไตยมากเท่าใด ก็ย่อมได้รับการยอมรับและช่วยเหลือเกื้อกูลให้สังคมนั้นก้าวไปสู่การพัฒนาประเทศภายใต้ระเบียบโลกใหม่โดยง่ายทำนองเดียวกันประเทศนั้น ๆ ต้องปลูกฝังรากฐานความรู้ความเป็นพลเมืองให้สืบทอดได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนสังคมไทยยุคใหม่ ต้องทบทวนความเป็นพลเมืองที่สามารถสร้างความร่วมมือเป็นสุขระหว่างกัน จึงควรส่งเสริมความรู้ความเข้าใจสาระสำคัญของความเป็นพลเมือง โดยใช้หลัก “เข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา” เพราะความรู้และความเข้าใจพลเมืองจะเกิดขึ้น

อย่างเป็นธรรมและเสมอภาคได้จะต้องเกิดจากการมีส่วนร่วมตามพื้นฐานของพลเมืองที่ควรจะเป็นอย่างเหมาะสมและต้องมีหลักคุณธรรมเป็นพื้นฐานแก่คนเป็นสำคัญ ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งเนื้อหาเกี่ยวกับแนวคิดพลเมืองที่สำคัญๆ ที่สามารถนำไปสร้างเป็นกรอบในการวิจัยได้ดังนี้

1. ความหมาย

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร (2555) ให้ความหมายว่า พลเมืองหมายถึง กำลังของเมือง หมายถึง คนทั้งหมดซึ่งเป็นกำลังของประเทศ ทั้งทางเศรษฐกิจการทหารและอำนาจต่อรองกับประเทศอื่นจึงหมายถึงคนที่สนับสนุนเป็นกำลังอำนาจของผู้ปกครอง เป็นคนที่อยู่ในความดูแลของผู้ปกครองความเป็นพลเมืองความหมายที่สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของสมาชิกทางสังคมที่มีต่อรัฐ ซึ่งต่างจากประชาชน ซึ่งมีความหมายว่าคนทั่วไป

อเนก เหล่าธรรมทัศน์ (2551) กล่าวว่าการให้ความหมายของพลเมือง มีการพิจารณาจากประเด็นต่าง ๆ 4 ประเด็นคือ ประเด็นแรก พลเมือง เป็นคำที่คู่กับคำว่าชุมชนการเมือง ซึ่งภาษากรีก เรียกว่า Polis แต่ปัจจุบันเรียกว่า รัฐ (States) พลเมืองเป็นสมาชิกของชุมชนการเมืองหรือรัฐที่ใดที่มนุษย์อยู่ร่วมกัน มีการใช้อำนาจบริหารจัดการกิจกรรมต่าง ๆ ภายในชุมชนการเมือง มนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่อาศัยอยู่ร่วมกัน ก็เป็นสัตว์การเมือง ความเป็นพลเมืองก็คือการเข้ามามีส่วนร่วมในชุมชน (อเนก เหล่าธรรมทัศน์, 2543) การเมือง ประเด็นที่สองว่าด้วยการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะ คือ การใช้สิทธิและการปฏิบัติภาระหน้าที่ต่าง ๆ ให้แก่ชุมชนการเมือง คือการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจการสาธารณะ นั่นคือพลเมืองเป็นผู้ใช้สิทธิและปฏิบัติภาระหน้าที่เหล่านั้นด้วย ประการที่สาม พลเมืองในทัศนะของเพลโตจะต้องมีคุณธรรม นั่นคือ มีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะมีพลเมืองที่สมบูรณ์ความรับผิดชอบเกิดได้โดยการปลูกฝัง หรือเรียกว่า การศึกษาที่ทำให้เกิดคุณธรรมประการที่สี่ การเป็นพลเมืองที่สมบูรณ์ต้องรู้ทั้งวิธีการเป็นผู้ปกครองและเป็นผู้ถูกปกครอง

นอกจากนี้กล่าวถึง “พลเมืองในสังคมไทย” ว่ามีความเกี่ยวข้องกับคำว่า “ราษฎร” “ประชาชน” และ “พลเมือง” ซึ่งในสมัยโบราณ ประชาชน เป็นไพร่หรือเป็นทาสเกือบทั้งหมด มีสถานะที่ต่ำ เป็นลูกน้อง เป็นข้าช่วงใช้ขุนนางหรือหรือเจ้าที่ดินการเมืองสมัยใหม่ได้ปลดปล่อยให้พ้นจากความเป็นไพร่ เป็นทาส ให้กลายเป็น “ราษฎร” หรือเสรีชนมีสถานะทางกฎหมายเท่าเทียม ซึ่งรวมเรียกว่า ราษฎรคำว่า “ประชาชน” เป็นคำไทยมิใช้ในราชการมานานก่อนมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง มีการใช้คำว่า ประชาชนและพลเมือง

ราษฎรและประชาชนในปัจจุบันมีความหมายเกือบจะเหมือนกัน แต่ประชาชนสื่อถึงการเป็นเจ้าของประเทศและเจ้าของอำนาจอธิปไตยมากกว่าราษฎร ซึ่งราษฎรมีนัยที่เสียเปรียบ ส่วน “พลเมือง” จะหมายถึงประชาชนที่มีสิทธิหน้าที่อย่างสมบูรณ์พร้อมและกล่าวว่าคู่มือพลเมืองเมื่อ พ.ศ. 2479 ชี้ให้เห็นเสรีภาพ 8 ประการ ได้แก่ เสรีภาพในส่วนบุคคล เคหสถาน การประกอบอาชีพ ทรัพย์สินของบุคคล ทางศาสนา การประชุมและการสมาคม การเขียนและการโฆษณา การศึกษา และหน้าที่ของประชาชนหรือราษฎรในฐานะพลเมือง ต้องมีความรักชาติ ต้องเคารพกฎหมาย ต้องศึกษาหาความรู้ต้องเป็นทหาร ต้องเสียภาษีให้แก่ประเทศ ต้องทำงาน และต้องออกไปเลือกตั้ง (สมยศ เชื้อไทย, 2535)

โดยสรุปแล้ว “พลเมือง” ไม่ได้หมายถึงแค่ประชาชนที่เกิดมาในรัฐฯ หนึ่งหรือเกิดจากพ่อแม่ที่เป็นพลเมืองในรัฐหนึ่งเท่านั้นแต่หมายถึงประชาชนที่รู้สึกกระตือรือร้นเอาใจใส่การทำงานของรัฐบาลและเป็นประชาชนที่สามารถแก้ไขปัญหาส่วนรวมได้ในระดับหนึ่ง มิใช่รอให้รัฐบาลมาแก้ไขให้

2. พลเมืองในระบอบประชาธิปไตย

วรารักษ์ สามโกเศศ กล่าวว่า “พลเมืองในระบอบประชาธิปไตย” มีความแตกต่างจากพลเมืองของระบอบอื่น พลเมืองจะมีคุณสมบัติอย่างไร จะเป็นไปตามที่ผู้มีอำนาจประสงค์จะให้เป็นอย่างใด หน้าที่ระบอบประชาธิปไตยเจ้าของอำนาจสูงสุดคือประชาชน ดังนั้น ประชาชนซึ่งเป็นเจ้าของอำนาจ จึงกำหนดชีวิตของตัวเองได้ “ประชาชน” ในระบอบประชาธิปไตย จึงแตกต่างหลากหลายได้ เมื่อแตกต่างหลากหลายได้จึงต้องเคารพซึ่งกันและกัน และใช้กติกาในการแก้ปัญหา จึงจะสามารถอยู่ร่วมกันและปกครองกันตามวิถีประชาธิปไตยได้ (วรารักษ์ สามโกเศศ, 2554)

ดังนั้น พลเมืองในระบอบประชาธิปไตย จึงหมายถึง สมาชิกของสังคมที่มีอิสรภาพ (Liberty) และพึ่งตนเองได้ (Independent) ใช้สิทธิเสรีภาพควบคู่กับความรับผิดชอบ เคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่นเคารพความแตกต่าง เคารพหลักความเสมอภาคเคารพกติกา ไม่แก้ปัญหาคือความรุนแรง ตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคมร่วมรับผิดชอบต่อสังคม มีจิตสาธารณะ และกระตือรือร้นที่จะรับผิดชอบหรือร่วมขับเคลื่อนสังคม และแก้ปัญหาสังคมในระดับต่าง ๆ ตั้งแต่ในครอบครัว ชุมชน จนถึงระดับประเทศระดับอาเซียน และระดับประชาคมโลก

บรรศักดิ์ อูวรรณโณ และคณะ กล่าวไว้ถึงความสำคัญของการสร้างความเป็นพลเมืองต่อระบอบประชาธิปไตย ว่า “เป็นที่ยอมรับกันว่าการสร้างความเป็นพลเมืองการเปิดให้การเมืองภาคพลเมืองมีพื้นที่กว้างขวางขึ้นในการบริหารระดับชาติและระดับท้องถิ่น เป็นสิ่งจำเป็น จำเป็น

เพราะจะนำความชอบธรรมและความเชื่อมั่นกลับมาสู่ประชาธิปไตยอีกประการหนึ่ง และจำเป็น เพื่อการเพิ่มคุณภาพและประสิทธิภาพแท้จริงให้ประชาธิปไตยอีกประการหนึ่ง เพราะ ประชาธิปไตยที่ขาดส่วนร่วมอย่างแท้จริงของพลเมืองจะเป็นได้ก็แต่ประชาธิปไตยในรูปแบบที่มีการเลือกตั้งผู้แทนราษฎร และผู้แทนราษฎรก็ไปใช้อำนาจของตัวเองไปบริหารบ้านเมือง ประชาธิปไตยในรูปแบบเช่นนี้ ขาดคุณภาพและจิตวิญญาณที่จะสร้างให้เกิดขึ้นได้ก็ด้วยการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของการเมืองของพลเมืองเท่านั้น (บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และคณะ, 2554) คำว่าอำนาจอธิปไตยสูงสุดเป็นของปวงชน จะไร้ความหมายโดยสิ้นเชิง หากประชาชนขาด ความเป็นพลเมืองที่จะใช้อำนาจนั้น โดยผ่านผู้แทนราษฎรภายใต้การกำกับอย่างมีประสิทธิภาพ ของประชาชนผู้เป็นเจ้าของอำนาจที่แท้จริง” (สุปรียา นุ่นเกลี้ยง, 2556)

นอกจากนี้ได้นำเสนอแนวทางในการ “สร้างความเป็นพลเมือง” และ “การเมือง ภาคพลเมือง” ให้เกิดขึ้นได้ด้วยปัจจัย 4 ประการ สรุปได้ดังนี้

1) การสร้างพลังอำนาจทางกฎหมาย หรือเรียกว่า Legal Empowerment ให้เกิด ความเป็นพลเมือง และการเมืองภาคพลเมือง ซึ่งหมายความว่า รัฐธรรมนูญและตัวบทกฎหมาย จะต้องส่งเสริมเรื่องนี้อย่างเป็นทางการซึ่งบัญญัติให้รัฐต้องส่งเสริมให้พลเมืองมีส่วนร่วมกำหนด นโยบายการพัฒนาประเทศต่าง ๆ ทั้งระดับชาติระดับท้องถิ่นให้พลเมืองจัดบริการสาธารณะ โดยการมีส่วนร่วมของพลเมืองอย่างแท้จริงให้พลเมืองมีอำนาจในการตรวจสอบการใช้อำนาจ รัฐรวมทั้งบัญญัติเรื่อง Civic education หรือพลเมืองศึกษาไว้ด้วย ซึ่งรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2540 ได้เริ่มกำหนดไว้ นอกจากนี้ได้เปิดโอกาสให้ประชาชน เสนอร่างกฎหมายต่าง ๆ เพื่อใช้ในการพัฒนาประเทศ (อเนก เหล่าธรรมทัศน์, 2556)

2) ปัจจัยในการสร้างสำนึกพลเมืองที่เรียกว่าธรรมของพลเมือง (Civic Virtue) จะเกิดขึ้นได้ด้วย “การศึกษาที่เป็นทางการ” และ “การเรียนรู้ที่เกิดจากประสบการณ์จริง” ดูเหมือนว่าเรื่องนี้ ประเทศไทยยังไม่ให้ความสำคัญเท่าใดนักกับพลเมืองศึกษาทั้ง 2 รูปแบบ ด้วยเหตุนี้สถาบันพระปกเกล้าจึงพยายามมีส่วนช่วยในการอุดช่องว่างนี้ โดยผ่านโครงการต่าง ๆ โดยเฉพาะโครงการ “สร้างสำนึกพลเมือง” (Project Citizen) ร่วมกับ Center for Civic Education สหรัฐอเมริกา มาเป็นเวลาเกือบ 10 ปีและร่วมกับโรงเรียนต่าง ๆ ทั่วประเทศเกือบ 500 โรงเรียน และพยายามจัดโครงการต่าง ๆ เน้นทางด้านพลเมือง

3) การทำให้ความเป็นพลเมืองเกิดขึ้นอย่างแท้จริง ก็คือการมีเทคนิคและวิธีการที่ดี เพื่อให้ประชาชนพลเมืองที่สามารถมีส่วนร่วมอย่างเหมาะสม และมีคุณภาพ ไม่ว่าจะเป็นวิธีการ

แบบการปรึกษาหารือ ที่เรียกว่า Consultation หรือสุนทรียสนทนา หรือ Dialogue การประชาพิจารณ์การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท และแม้แต่กระบวนการสร้างความปรองดอง

4) การก่อให้เกิดความสำเร็จในความเข้มแข็งของพลเมืองและการเปิดพื้นที่การเมืองภาคพลเมืองก็คือ “เครือข่ายพลเมือง” และ “พลเมืองศึกษา” ซึ่งจะทำให้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ถ่ายทอดเทคโนโลยีให้แกกัน รวมทั้งให้กำลังใจกันส่งเสริมกันร่วมมือกันในการสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นแก่พลเมืองและการเมืองภาคพลเมือง

3. ลักษณะของพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตย

การเป็นพลเมืองจะมีลักษณะอย่างไรนั้น สังคมจะเป็นผู้กำหนดลักษณะที่พึงประสงค์เพื่อที่จะได้พลเมืองที่ดี คุณสมบัติของสมาชิกในสังคมจะต้องมีคุณสมบัติพื้นฐานคือ คุณสมบัติทั่วไปของการเป็นพลเมืองดีเช่น ชยัน อดทน ซื่อสัตย์ประหยัดรับผิดชอบมีเหตุผลโอบอ้อมอารี มีเมตตาเห็นความสำคัญของประโยชน์ส่วนรวม และมีคุณสมบัติเฉพาะ คือ คุณสมบัติเฉพาะอย่างที่สังคมต้องการให้บุคคลพึงปฏิบัติเช่นต้องการบุคคลที่มีคุณธรรมนำความรู้ ต้องการให้คนในสังคมไทยหันมาสนใจ พัฒนาวิจัยในงานอาชีพด้านการเกษตรให้มากเพราะเป็นพื้นฐานของสังคมไทย การปกครองในระบอบ “ประชาธิปไตย” เป็นการปกครองที่ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจสูงสุดแต่การปกครองระบอบประชาธิปไตยจะประสบความสำเร็จได้นั้น จะต้องสร้าง “พลเมือง” ให้สามารถปกครองตนเองได้ไม่ใช่เพียงแต่มีรัฐธรรมนูญที่ดีเท่านั้น ซึ่ง ปรีญญา เทวานฤมิตรกุล ได้อธิบายว่า “พลเมืองในระบอบประชาธิปไตย” จะประกอบไปด้วยลักษณะ 6 ประการ (ปรีญญา เทวานฤมิตรกุล, 2555) คือ

1. รับผิดชอบตนเองและพึ่งตนเองได้ ระบอบประชาธิปไตย คือ ระบอบการปกครองที่ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจสูงสุดในประเทศประชาชนในประเทศจึงมีฐานะเป็นเจ้าของประเทศ เมื่อประชาชนเป็นเจ้าของประเทศ ประชาชนจึงเป็นเจ้าของชีวิต และมีสิทธิเสรีภาพในประเทศของตนเอง ทำนองเดียวกับเจ้าของบ้านมีสิทธิเสรีภาพในบ้านของตนระบอบประชาธิปไตยจึงทำให้เกิดหลักสิทธิเสรีภาพและทำให้ประชาชนมีอิสรภาพคือเป็นเจ้าของชีวิตตนเอง “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตยจึงเป็นไท คือเป็นอิสระชน ที่พึ่งตนเองและสามารถรับผิดชอบได้และไม่ยอมตกอยู่ภายใต้อิทธิพลอำนาจหรือภายใต้ “ระบบอุปถัมภ์” ของผู้ใดเด็กจะเป็น “ผู้ใหญ่” และเป็น “พลเมือง” หรือสมาชิกคนหนึ่งของสังคมได้อย่างแท้จริงเมื่อสามารถรับผิดชอบตนเองได้

2. เคารพหลักความเสมอภาค ประชาธิปไตยคือ ระบอบการปกครองที่อำนาจสูงสุดในประเทศเป็นของประชาชน ดังนั้น ในระบอบประชาธิปไตยไม่ว่าประชาชนจะแตกต่างหรือสูงต่ำกันอย่างไรไม่ว่าจะร่ำรวยหรือยากจนจะจบดอกเตอร์หรือจบ ป.4 จะมีอาชีพอะไร จะเป็นเจ้านายหรือเป็นลูกน้อง ทุกคนล้วนแต่เท่าเทียมกันในฐานะที่เป็นเจ้าของประเทศ “พลเมือง” จึงต้องเคารพหลักความเสมอภาค และจะต้องเห็นคนเท่าเทียมกัน คือเห็นคนในแนวนอน (Horizontal) เห็นตนเท่าเทียมกับคนอื่นและเห็นคนอื่นเท่าเทียมกับตนไม่ว่าจะยากดีมีจน ทุกคนล้วนมีศักดิ์ศรีของความเป็นเจ้าของประเทศอย่างเสมอกัน (ฌานีท์ สันตะพันธ์, 2550) ถึงแม้จะมีการพึ่งพาอาศัยแต่จะเป็นไปอย่างเท่าเทียม ซึ่งจะแตกต่างอย่างสิ้นเชิงจากสังคมแบบอำนาจนิยมในระบอบเผด็จการ หรือสังคมระบอบอุปถัมภ์ ซึ่งโครงสร้างสังคมจะเป็นแนวตั้ง (vertical) ที่ประชาชนไม่เสมอภาค ไม่เท่าเทียม ไม่ใช่สระชนและมองเห็นคนเป็นแนวตั้ง มีคนที่อยู่สูงกว่าและมีคนที่อยู่ต่ำกว่า โดยจะยอมคนที่อยู่สูงกว่าแต่จะเหยียดคนที่อยู่ต่ำกว่า ซึ่งมีใช้ลักษณะของ “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตย

3. เคารพความแตกต่าง เมื่อประชาชนเป็นเจ้าของประเทศ ประชาชนจึงมีเสรีภาพในประเทศของตนเอง ระบอบประชาธิปไตยจึงให้เสรีภาพและยอมรับความหลากหลายของประชาชน ประชาชนจึงแตกต่างกันได้ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเลือกอาชีพวิถีชีวิต ความเชื่อทางศาสนาหรือความคิดเห็นทางการเมือง ดังนั้น เพื่อมิให้ความแตกต่างนำมาซึ่งความแตกแยกในสังคม “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตยจึงต้องยอมรับและเคารพความแตกต่างของกันและกันเพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันได้ ถึงแม้จะแตกต่างกัน และจะต้องไม่มีการใช้ความรุนแรงต่อผู้ที่เห็นแตกต่างไปจากตนเองถึงแม้จะไม่เห็นด้วย แต่จะต้องยอมรับว่าคนอื่นมีสิทธิที่จะแตกต่างหรือมีความคิดเห็นที่แตกต่างไปจากเราได้และต้องยอมรับโดยไม่จำเป็นต้องเข้าใจว่าทำไมเขาถึงเชื่อหรือเห็นแตกต่างไปจากเรา “พลเมือง” จึงคุยเรื่องการเมืองกันในบ้านได้ถึงแม้จะเลือกพรรคการเมืองคนละพรรค หรือมีความคิดเห็นทางการเมืองคนละข้างกัน (ฌานีท์ สันตะพันธ์, 2550)

4. เคารพสิทธิผู้อื่น ในระบอบประชาธิปไตย ทุกคนเป็นเจ้าของประเทศทุกคนมีสิทธิเสรีภาพ แต่ถ้าทุกคนใช้สิทธิโดยคำนึงถึงแต่ประโยชน์ของตนเองหรือเอาแต่ความคิดของตนเองเป็นที่ตั้ง โดยไม่คำนึงถึงสิทธิผู้อื่นหรือไม่สนใจว่าจะเกิดความเดือดร้อนแก่ผู้ใดย่อมจะทำให้เกิดการใช้สิทธิที่กระทบกระทั่งกันจนไม่อาจจะอยู่ร่วมกันอย่างผาสุกต่อไปได้ประชาธิปไตยก็จะกลายเป็นอนาธิปไตย เพราะทุกคนเอาแต่สิทธิของตนเองเป็นใหญ่ สุดท้ายประเทศชาติย่อมจะไปไม่รอด สิทธิในระบอบประชาธิปไตยจึงจำเป็นต้องมีขอบเขต คือมีสิทธิและใช้สิทธิได้

เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิผู้อื่น “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตยจึงต้องเคารพสิทธิผู้อื่นและจะต้องไม่ใช้สิทธิเสรีภาพของตนไปละเมิดสิทธิของผู้อื่น

5. เคารพกติกา ประชาธิปไตยต้องใช้กติกาหรือกฎหมายในการปกครองไม่ใช่อำเภอใจหรือใช้กำลัง โดยทุกคนต้องเสมอภาคกันภายใต้กติกาที่แน่นอนแต่ถึงแม้จะมีกฎหมายหรือมีกติกาแต่หากว่าประชาชนไม่เคารพหรือไม่ปฏิบัติตาม กติกาก็หาประโยชน์อันใดไม่ ระบอบประชาธิปไตยจึงจะประสบความสำเร็จได้ต่อเมื่อมี “พลเมือง” ที่เคารพกติกาและยอมรับผลของการละเมิดกติกา “พลเมือง” จึงต้องเคารพ “กติกา” ถ้ามีปัญหาหรือมีความขัดแย้งเกิดขึ้นก็ต้องใช้วิถีทางประชาธิปไตยและใช้กติกาในการแก้ไขไม่เล่นนอกกติกาและไม่ใช้กำลังหรือความรุนแรง (ณรงค์วิทย์ แสนทอง, 2545)

6. รับผิดชอบต่อสังคมและส่วนรวม ประชาธิปไตยมิใช่ระบอบการปกครองตามอำเภอใจ หรือใครอยากจะทำอะไรก็ทำโดยไม่คำนึงถึงส่วนรวม ดังนั้น นอกจากจะต้องเคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น และรับผิดชอบต่อผู้อื่นแล้ว “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตยยังจะต้องใช้สิทธิเสรีภาพของตนโดยรับผิดชอบต่อสังคมด้วย โดยเหตุที่สังคมหรือประเทศชาติมิได้ดีขึ้นหรือแย่ลงโดยตัวเอง หากสังคมจะดีขึ้นได้ก็ด้วยการกระทำของคนในสังคมและที่สังคมแย่ลงไปก็เป็นเพราะการกระทำของคนในสังคม “พลเมือง” จึงต้องตระหนักว่าตนเองเป็นสมาชิกคนหนึ่งของสังคมและรับผิดชอบต่อการกระทำของตน “พลเมือง” จึงไม่ใช่คนที่ใช้สิทธิเสรีภาพตามอำเภอใจ แล้วทำให้สังคมเสื่อมลงหรือเลวร้ายลงไป หากเป็นผู้ที่ใช้สิทธิเสรีภาพโดยต้องตระหนักอยู่เสมอว่าการกระทำใด ๆ ของตนเองย่อมมีผลต่อสังคมและส่วนรวม “พลเมือง” ต้องรับผิดชอบต่อสังคมและมองตนเองเชื่อมโยงกับสังคมเห็นตนเองเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาและมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา นั้น โดยเริ่มต้นที่ตนเองหรือร่วมแก้ปัญหาด้วยการไม่ก่อปัญหาและลงมือทำด้วยตนเอง ไม่ใช่เอาแต่เรียกร้องคนอื่นหรือเรียกร้องแต่รัฐบาลให้แก้ปัญหาแล้วตนเองก็ก่อปัญหานั้นต่อไป (ณรงค์วิทย์ แสนทอง, 2547)

4. พฤติกรรมของพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตย

บุคคลที่เป็นพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย จะมีพฤติกรรมที่สำคัญ 3 ด้านดังนี้

ด้านการละเมิด เป็นพฤติกรรมที่แสดงให้เห็นถึงความเคารพซึ่งกันและกันเคารพในระเบียบกฎเกณฑ์หรือระเบียบ ข้อบังคับของสังคมส่วนรวม การประพฤติตนเป็นผู้มีคุณธรรมปฏิบัติได้ดังนี้

1. เคารพบุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะบิดามารดาซึ่งเป็นผู้ให้กำเนิด เคารพญาติผู้ใหญ่ เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย และผู้สูงอายุ เคารพครูอาจารย์และเพื่อน ๆ โดยแสดงความเคารพและกล่าวคำทักทายด้วยคำสุภาพ
2. เคารพกฎระเบียบทางสังคม เช่น ยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของสังคม ปฏิบัติตามกฎหมายของประเทศ
3. เคารพสิทธิของผู้อื่น เช่น ไม่ทำร้ายผู้อื่นโดยเจตนาไม่เอาทรัพย์สินของผู้อื่นมาเป็นของตนโดยไม่ได้รับอนุญาต ไม่ทำให้ผู้อื่นเสื่อมเสียชื่อเสียง เป็นต้น
4. เคารพความคิดเห็นของผู้อื่น เช่น ควรฟังความคิดเห็นของผู้อื่นด้วยความตั้งใจและไตร่ตรองก่อนตัดสินใจว่าจะเชื่อหรือไม่เชื่อ และไม่ควรมีถือความคิดเห็นของตนว่าถูกเสมอไป
5. เคารพและเทิดทูนสถาบันชาติศาสนาและพระมหากษัตริย์ซึ่งถือเป็นสถาบันที่สำคัญสูงสุดของประเทศ

สรุป

การแสดงออกทางการเมืองของสังคมโลกย่อมหมายถึงที่ประชาชนได้แสดงถึงหน้าที่สิทธิและหลักเสรีภาพของตนเองในการปฏิบัติตามกฎหมายรัฐธรรมนูญของประเทศนั้น ๆ เพราะ คำว่า ประชาธิปไตยกับประชาชนนั้นทั่วโลกย่อมนำมาใช้ในการปฏิบัติให้ประชาชนในประเทศของตนเองนั้นได้แสดงออกตามหลักวิถีแห่งประชาธิปไตยที่เหมาะสมตามความคิดเห็นและทัศนคติของผู้นำแต่ละประเทศจะเอามาใช้เป็นบรรทัดฐานเพื่อให้ประชาชนได้แสดงออกตามสิทธิของตนเองภายใต้กรอบของกฎหมายประเทศ

บรรณานุกรม

กลุ่มงานประธานรัฐสภา สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2558). เทียบรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และ 2550 กับร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปฏิรูป (ปี 58). กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.

กลุ่มงานผลิตเอกสาร สำนักประชาสัมพันธ์. (2555). พลเมืองในระบอบประชาธิปไตย.

กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.

_____. (2556). พื้นฐานความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ครั้งที่ 1.

กรุงเทพมหานคร: สำนักการพิมพ์สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.

คณะกรรมการการยกร่างรัฐธรรมนูญ. (2558). จากประชาชนพัฒนาเป็นพลเมือง.

กรุงเทพมหานคร: สำนักเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.

ฉันทิธี สันตะพันธ์. (2550). วัฒนธรรมทางการเมืองแบบพลเมือง: แนวทางการสร้างสังคม

ประชาธิปไตย. เรียกใช้เมื่อ 2 มีนาคม 2554 จาก <http://www.publaw.net/publaw/view.aspxMid=1117>

ณรงค์วิทย์ แสนทอง. (2545). คู่มือการพัฒนาระบบการบริหารผลงานยุคใหม่.

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เอชอาร์เซ็นเตอร์.

_____. (2547). มารูจัก Competency กันเถอะ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เอชอาร์เซ็นเตอร์.

ทิพย์พาวร ตันติสุนทร. (2557). พลเมือง สิทธิมนุษยชน และประชาธิปไตย. กรุงเทพมหานคร :

สถาบัน นโยบาย การศึกษา ภายใต้มูลนิธิส่งเสริมนโยบายการศึกษา.

ธเนศวร์ เจริญเมือง. (2548). แนวคิดที่ว่าด้วยความเป็นพลเมือง. นนทบุรี: สำนักพิมพ์บริษัทโรง

พิมพ์คลังวิชาจำกัด.

ธัญธัช วิภัติภูมิประเทศ. (2556). ความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย. กรุงเทพมหานคร:

มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และคณะ. (2554). การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการนโยบาย

สาธารณะ. กรุงเทพมหานคร: เอ.พี.กราฟฟิค ดีไซน์.

ปริญญา เทวานฤมิตรกุล. (2555). การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง (Civic Education).

กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คพับลิเคชั่น.

ภัทราพร เกษสังข์. (2549). การวิจัยทางการศึกษา. เลย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.

วรกรณ สามโกเศศ. (2554). การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง. เรียกใช้เมื่อ 2 มีนาคม 2554

จาก <http://www.moe.go.th/moe/th/news/detail.php?NewsID=22720&Key=hotnews>

- วันชัย วัฒนศัพท์. (2542). การเมืองภาคพลเมือง. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ศิริกัณฑ์ออฟเซต.
- วิรัตน์ คาศรีจันทร์. (2544). จิตสำนึกพลเมืองในบริบทประชาสังคมไทย. ใน (วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาประชากรศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สถาบันพระปกเกล้า. (2559). ประชาธิปไตยไทยในทศวรรษใหม่. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า.
- สมยศ เชื้อไทย. (2535). คำอธิบายหลักรัฐธรรมนูญทั่วไป. กรุงเทพมหานคร: เรือนแก้วการพิมพ์.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2559). การพัฒนาคุณภาพคนและสังคมไทยสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้. เรียกใช้เมื่อ 2 มีนาคม 2554 จาก <https://www.nesdc.go.th/main.php?filename=index>
- สุปรียา นุ่นเกลี้ยง. (2556). จิตสำนึกพลเมืองประชาธิปไตยกับการพัฒนาท้องถิ่นในทัศนะของกลุ่มเยาวชนระดับอุดมศึกษา. ใน เอกสารการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 11 "มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ในยุค Thailand 4.0". มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา.
- เสกสรร ประเสริฐกุล. (2548). การเมืองภาคประชาชนในระบอบประชาธิปไตยไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์.
- อเนก เหล่าธรรมทัศน์. (2543). อนุทินความคิดจาก รัฐสู่ประชาสังคมและพลเมือง การเมืองของพลเมือง. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คบไฟ.
- _____. (2556). การเมืองของพลเมือง: สู่สหัสวรรษใหม่. กรุงเทพมหานคร: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.